

ВАСИЛЮК Н. П.

студентка 3 курсу спеціальності правознавство ЖНАЕУ, м. Житомир,
Україна

ЮРИДИЧНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

Перш ніж розглядати юридично-психологічні аспекти допиту неповнолітніх, вважаємо за необхідне зазначити, що відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 3 КПК неповнолітня особа – це малолітня особа (дитина до досягнення нею чотирнадцяти років), а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. За чинним законодавством України кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років. Але за ч. 2 ст. 22 ККУ особи, що вчинили злочини у віці від 14 до 16 років, підлягають кримінальній відповідальності за окремі злочини, визначені Особливою частиною Кримінального кодексу України [3].

В цілому саме положення ст. 224 КПК застосовується для проведення допиту таких осіб незалежно від їх процесуального статусу (свідок, потерпілий, підозрюваний). Набуття неповнолітнім цивільно-правової дієздатності у повному

обсязі до 18 років (у разі реєстрації шлюбу – ст. 34 ЦК, під час роботи за трудовим договором, зайняття підприємницькою діяльністю, у разі запису матір'ю або батьком дитини – ст. 35 ЦК) не є підставою для того, щоб відмовитися від застосування ст. 226 КПК [4].

Зауважимо, що допит неповнолітньої особи проводиться обов'язково у присутності законного представника (батьки (усиновлувачі), а в разі їх відсутності – опікуна чи піклувальника, інших повнолітніх близьких родичів і т.д.), педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Нерідко батьки та інші законні представники, як правило, маючи авторитет і довіру неповнолітнього, можуть посприяти встановленню контакту з дитиною, отриманню правдивих показань, а також захисту його прав та законних інтересів [1, с. 12]. Але якщо слідчим чи прокурором було виявлено, що батьки чи інші законні представники зацікавлені у неправдивих показаннях неповнолітнього, мають на нього негативний вплив, законний представник замінюється іншим. У подібних ситуаціях допитуваний, особливо малолітній свідок, може вдатися до вимислу, щоб його залишили у спокої або щоб заслужити схвалення дорослих. Отже, їхня присутність може бути як підтримкою, так і причиною неправдивих показань.

Тривалість допиту неповнолітнього визначається часом, необхідним і достатнім для отримання від нього у розумному режимі відомостей, що мають значення для кримінального провадження. Але оскільки проведення допиту пов'язано із важким психологічним напруженням, діти швидко втомлюються, вони стають неуважними, тому передбачено час проведення допиту, який не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день.

Закон не встановлює тривалості перерви. Слідчий повинен визначити її за своїм внутрішнім переконанням. Допомогу в цьому можуть надати йому законні представники, педагог, психолог або лікар, які присутні на допиті. У будь-якому випадку слід враховувати вік дитини, її процесуальний статус, психічне здоров'я, психологічні особливості, здатність швидко втомлюватися, уміння зосереджувати увагу тощо [4].

Слід акцентувати увагу на тому, що неповнолітні у віці до 16 років не попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань і за надання неправдивих показань. Разом із тим слідчий повинен зрозумілими фразами роз'яснити дитині, що дача правдивих показань – це її громадський обов'язок, про що у протоколі допиту робиться відмітка.

До початку допиту законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюються їх обов'язки з'являтися на виклик слідчого, бути присутніми на допиті, ставити запитання, а також право заперечувати проти запитань. Слідчий та прокурор мають право відвести поставлене запитання, але відведене запитання повинно бути занесене до протоколу.

Права та обов'язки психолога Кримінальний процесуальний кодекс чітко не регламентує. У даному випадку, він виступає в ролі спеціаліста, адже повинен бути фахівцем у галузі дитячої та юнацької психології. Завдання психолога полягає у встановленні психологічного контакту, виробленні правильної тактики проведення допиту, формулюванні запитання з урахуванням дитячої психіки або індивідуальних особливостей психіки неповнолітнього. Психолог може бути

ознайомлений із деякими обставинами кримінального провадження, даними про особу неповнолітнього, про його ставлення до підозрюваного, потерпілого, про подію кримінального delікту.

Насамперед, дуже важливо при підготовці до допиту неповнолітнього отримати певні відомості про нього:

1) де, в якому оточенні та умовах живе, виховується дитина (які має стосунки з батьками, їх відносини з дитиною), з ким вона спілкується та проводить вільний час, куди полюбляє ходити гуляти, чи відвідує дитячі установи;

2) чи достатньо інтелектуально розвинутий підліток, володіння ним мовою, улюблені заняття, захоплення, способи проведення дозвілля, позитивні та негативні якості дитини (можна дізнатися у колі спілкування);

3) наскільки дитина уважна, кмітлива, які оцінки отримує у школі, з якими предметами має труднощі, чи інформований про певні сторони життя (з урахуванням змісту справи та мети передбачуваного допиту);

4) чи вживає підліток алкоголь, наркотики, робить вчинки, які призводять до фатальних наслідків;

5) фізичний розвиток дитини (можливо вона має хворобливий стан психіки, а за ч. 2 ст.19 ККУ вона не буде підлягати кримінальній відповідальності або покаранню);

6) темперамент, риси характеру, рівень емоційної стійкості, стосунки з однолітками та взаєморозуміння з вчителями, вихователями;

7) що робив підліток після події, яка сталася, з ким спілкувався та як себе поведив в оточуючому середовищі, чи розповідав чи вихвалявся перед кимось подіями, про які передбачається його допитувати, що саме говорив, і чи з'являвся на люди взагалі;

8) чи обговорювалися події між дитиною та батьками тощо.

Місце допиту повинно бути обраним так, аби воно не викликало у дитини підвищеного емоційного стану. Тобто, потрібно створити сприятливу обстановку, яка спонукатиме неповнолітнього до відвертої розмови про те, що сталася.

Щоб неповнолітній свідок міг швидше призвичаїтися до нової для нього обстановки, звикнути до незнайомих людей, розмову краще починати з педагогом, з особою, яка його супроводжує, поступово залучаючи у процес спілкування і дитину, як би уточнюючи у неї те, що кажуть про неї [2, с.13]. Щоб перевірити, наскільки підліток озвичаївся, можна запитати його про те, чи зрозуміло йому, де він знаходиться, навіщо його сюди привели, що може цікавити слідчого (суд).

Доцільно наголосити, що дуже важливо на початковій стадії допиту сформулювати у допитуваного інтерес до майбутньої розмови, бажання говорити.

При цьому можна пояснити дитині, що від неї чекають допомоги і вона вкрай необхідна, проте вести себе у подібній ситуації слід досить обережно, щоб не акцентувати її увагу на чомусь конкретному, що цікавить слідство (суд). Тому абсолютно неприпустимі такі мовні звороти у діалозі з підлітком, як наприклад:

- Це ти повинен пам'ятати...
- Треба згадати...
- Ти не міг забути про те, що...

При допиті малолітніх свідків, потерпілих, питання, що зачіпають сформований у них емоційний комплекс, слід чергувати від нейтральних до таких, які викликають у них позитивні емоції, виявляючи особливий такт і увагу, особливо до потерпілих. Про це слід пам'ятати і при допиті дітей, які зазнали різного роду посягань; спостерігали протиправні, насильницького характеру дії своїх батьків і т. п. [5, с.135].

Отже, допит неповнолітніх осіб характеризується неординарною підготовкою (урахуванням усіх якостей та рис характеру, способу життя, зловживання алкоголем, наркотиками, адаптації в школі, відносинами з друзями та батьками, вихователями або вчителями). Потрібно серйозно підійти до обрання місця допиту, до осіб, які будуть туди запрошені, обов'язково повинен бути присутній висококваліфікований педагог або психолог, який зможе більш коректно запитувати неповнолітнього. Усе це має посприяти тому, щоб останній був більш щирим у дачі показань.

Список використаних джерел:

1. Бедь В.В. Юридична психологія: Навч. посіб. – 2-ге вид., доп. і переробл. – К.: МАУП.- 436 с.: іл. – Бібліогр., 2003.
2. Коченов М.М., Осипова Н.Р. Психологія допроса малолетних свідателів // М.: ВНИИПП. – 1984 – 35с.
3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 верес. 2016 року: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: Паливода А.В., 2016. – 212с. – (Кодекси України).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України, наук.-практ. коментар // за заг. ред. проф. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан. – 2012.
5. Шмиголь Т. Особливості тактики проведення допиту при розслідуванні злочинів, учинених неповнолітніми // Підприємництво, господарство і право / Ін-т приватного права і підпр-ва АПрН України та ін. – К., 2007. - №8. – с.134-137.